

РИНОК ПРАЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ:
ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРІОДУTHE LABOR MARKET OF THE NATIONAL ECONOMY:
PROBLEMS OF THE WAR PERIOD

У статті досліджено вплив військового стану в Україні на структуру, динаміку та особливості ринку праці. Зроблено висновок про значні трансформації у зайнятості, попиті на робочу силу, мобільності працівників. Систематизовано основні проблеми ринку праці України під час війни. Надано оцінку викликам релокації для бізнесу та її додатковим можливостям. Виявлено дисбаланс між пропозицією та попитом на робочу силу на ринку праці України. Розроблено пропозиції для усунення причин кадрового голоду та трудонадлишковості, а також для досягнення стабільності на ринку праці в сучасних умовах. Доведено необхідність забезпечення гармонійної взаємодії між навчанням, адаптацією та розширенням можливостей для робочої сили, а також зроблено акцент на поліпшенні конкурентоспроможності працівників. Обґрунтовано перспективи відновлення ринку праці, а також ключові завдання держави та бізнесу на ринку для їх досягнення. Показано, що забезпечення стабільності та розвитку ринку праці в умовах війни потребує застосування комплексного підходу.

Ключові слова: ринок, праця, національна економіка, військовий період.

The article shows that the state of war in Ukraine significantly changed the structure, dynamics and features of the labor market. Significant transformations in employment, labor demand, and employee mobility have been revealed. It has been proven that the main changes in the labor market during the war are a reduction in employment and an increase in unemployment, income instability, changes in the structure of employment, labor mobility and migration, and state support for employment. The main problems of the labor market of Ukraine during the war are systematized. It has been proven that the high level of unemployment is the result of the mobilization and outflow of labor due to emigration, non-renewed enterprises, the need to adapt to new conditions. The positives and negatives of the impact of business relocation on the state of the labor market are determined. It is shown that the challenges are: financial costs, organizational difficulties, risks of losing personnel, and additional opportunities are geographical expansion by entering new markets; maintaining a high level of personnel potential, using remote or hybrid employment programs; adaptation of a business model focused on resettled customers. An imbalance between supply and demand for labor on the labor market of Ukraine was revealed. Proposals have been developed to eliminate the causes of personnel hunger and overwork, as well as to achieve stability in the labor market in modern conditions. Proposals to ensure a harmonious interaction between training, adaptation and expansion of opportunities for the workforce, as well as an emphasis on improving the competitiveness of employees, are substantiated. The prospects for the restoration of the labor market, as well as the key tasks of the state and business in the system of the national economy, which consist in supporting employment, retraining workers, and developing strategically important sectors, have been determined. It has been proven that ensuring the stability and development of the labor market in the conditions of war requires the use of a comprehensive approach that combines support for socially vulnerable population groups, restoration of key economic sectors, improvement of the qualifications of the workforce, as well as effective management of labor motivation.

Key words: market, labor, national economy, war period.

УДК 338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-11>

Чередніченко С.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Інституту управління,
Заклад вищої освіти
«Класичний приватний університет»

Cherednichenko Stanislav

Institution of Higher Education
"Classical Private University"

Постановка проблеми. Ринок праці – це система соціально-економічних відносин, що забезпечує взаємодію між роботодавцями та працівниками, регулюючи попит, пропозицію, ціну та умови праці в національній економіці. Як один із ключових механізмів функціонування національної економіки, ринок праці визначає рівень зайнятості, продуктивність праці, рівень доходів населення та загальну економічну стабільність. Він забезпечує ефективний розподіл трудових ресурсів між галузями економіки, впливає на рівень споживання, інвестиційну активність та конкурентоспроможність країни. Важлива соціально-економічна роль ринку праці не виключає притаманних йому негативних факторів, дія яких посилилася в умовах воєнного стану, а саме: високий рівень безробіття, масова трудова міграція, неформальна зайнятість, дисбаланс між попитом і пропозицією тощо. Гострота проблем ринку праці національної

економіки в умовах військового періоду обумовлює актуальність підготовки статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання функціонування ринку праці в умовах воєнного стану обговорюються у працях багатьох вчених. Тульчинський Р. В., Тульчинська С. О., Кириченко С. О. відзначають [1, с. 15], що воєнні дії суттєво вплинули на ринок праці України, викликавши масові переміщення населення, скорочення робочих місць і зміну попиту на професії. Багато підприємств були змушені зменшити або припинити свою діяльність, особливо в регіонах, що зазнали найбільших руйнувань. З іншого боку, як зауважує Чернявська Ю. Б., Головаш Б. Е. [2, с. 116], з'явилися нові можливості, такі як розвиток дистанційної роботи, зростання попиту на фахівців у сфері кібербезпеки, відновлення інфраструктури та соціальних послуг. Кулицький С. відзначає, що за даними ООН з початку повномасштабної військової агресії Росії

на початок 2023 р. у країнах Європи було зареєстровано понад 4,9 млн осіб. біженців з України [3, с. 159]. Кримова О. С. акцентує увагу на тому, що урядова стратегія підтримки малого та середнього бізнесу в умовах війни є ключовим фактором для відновлення економіки та стабілізації ринку праці [4, с. 155].

Петренко В. С., Мельникова К. В., Петренко Д. О. зауважує, що повноцінний аналіз ринку праці під час війни ускладнений через відсутність актуальної та детальної статистики [5, с.41]. Однак, за наявними даними Державної служби зайнятості України та сайтів пошуку роботи, автори роблять ключові висновки щодо стану ринку праці під час війни: скорочення кількості вакансій у багатьох сферах, особливо в промисловості, будівництві та сфері послуг; перекваліфікація та адаптація робочої сили до нових умов, зокрема до дистанційної роботи та військових спеціальностей; вплив мобілізації на дефіцит кадрів у певних галузях, особливо в секторі виробництва та логістики.

Донкоглова Т. О. аналізує питання зайнятості, монетарної політики та міграції у тісному діалектичному взаємозв'язку [6, с. 51]. Основними викликами для ринку праці та економіки автор вважає: високе безробіття внаслідок руйнування підприємств і структурних змін в економіці; вимушену міграцію та демографічний дисбаланс через відтік працездатного населення за кордон, що зменшує споживання та внутрішній попит; обмежена ефективність монетарної політики, оскільки НБУ змушений балансувати між інфляцією, стабілізацією гривні та підтримкою ліквідності; низький рівень приватних переказів, оскільки українці витрачають

зароблені кошти за кордоном, що уповільнює відновлення економіки.

Гончарук І. В., Томашук І. В. обґрунтовують пропозиції з мотивації громадян залишатися та працювати в Україні: підвищення заробітних плат і покращення умов праці; спрощення бюрократичних процедур для підприємців; інвестиції в освіту та професійну підготовку молоді [7, с. 26].

Тема релокації, як зауважує Кордас А. Р., Продіус Ю. І., є багатогранним питанням, яке має як виклики, так і можливості [8, с. 124]. Для бізнесу підтримка релокантів може стати стратегічним кроком у розширенні ринку та забезпеченні кадрової стійкості. Мантур-Чубата О. С., Ваганова Л. В. справедливо зазначають, що ситуація на ринку праці України зараз справді складна, і оцінка її стану вимагає швидкого реагування на зміни, які можуть відбуватися кожного дня [9, с. 84]. Це питання потребує комплексного підходу та інтеграції різних механізмів для ефективної адаптації до нових реалій.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка рекомендацій із розвитку ринку праці національної економіки в умовах військового періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ринок праці є основою економічного розвитку, оскільки рівень зайнятості, доходи населення та конкурентоспроможність країни залежать від його ефективності. Він відіграє важливу роль у функціонуванні національної економіки (табл. 1).

Таким чином, високий рівень зайнятості сприяє економічному зростанню, тоді як безробіття та трудова міграція можуть гальмувати розвиток. Інвестування в людський капітал, розвиток освіти та

Таблиця 1

Функції, об'єкти, роль ринку праці у системі національної економіки

№ з/п	Функції	Об'єкти	Роль
1	Створення доданої вартості та економічне зростання	– робоча сила є основним ресурсом для виробництва товарів і послуг	– ефективне використання трудового потенціалу збільшує рівень ВВП країни; – високий рівень зайнятості сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджету.
2	Формування доходів населення та рівня споживання	– заробітна плата є основним джерелом доходів для більшості громадян	– зростання зайнятості збільшує купівельну спроможність населення; – високий рівень доходів стимулює внутрішній попит та розвиток бізнесу
3	Інвестиційна привабливість країни	– якість трудових ресурсів визначає конкурентоспроможність країни у міжнародній економіці	– низький рівень безробіття створює сприятливі умови для розвитку підприємництва; – розвинений ринок праці приваблює іноземних інвесторів, які зацікавлені у висококваліфікованих кадрах
4	Соціальна стабільність та добробут населення	– баланс між попитом і пропозицією на ринку праці сприяє економічній рівновазі	– висока зайнятість зменшує рівень бідності та соціального напруження; – зниження безробіття зменшує навантаження на соціальні фонди держави
5	Інноваційний розвиток та цифровізація економіки	– кваліфікована робоча сила є важливим фактором впровадження інновацій та автоматизації	Освіта та підготовка кадрів сприяють розвитку високотехнологічних секторів (ІТ, біотехнології, енергетики).

Джерело: власна розробка

створення робочих місць у перспективних галузях є ключем до успішної економіки. Суб'єктами ринку праці є: роботодавці – підприємства, організації, державні установи, які створюють робочі місця; працівники – особи, що пропонують свою працю в обмін на заробітну плату; держава – встановлює правила, регулює трудові відносини, визначає рівень мінімальної зарплати; профспілки та громадські організації – захищають права працівників.

Види ринку праці, які класифікуються за рівнем кваліфікації, за характером зайнятості, за територіальною ознакою, представлені на рис. 1.

Основними показниками ринку праці є: рівень безробіття – частка безробітних серед економічно активного населення; рівень зайнятості – частка працюючого населення; середня заробітна плата – рівень доходів працівників у різних секторах економіки; тривалість пошуку роботи – середній час, необхідний для працевлаштування.

Військовий стан в Україні суттєво змінив структуру, динаміку та особливості ринку праці.

Відбулися значні трансформації у зайнятості, попиті на роботу, мобільності працівників та рівні безробіття.

Основні зміни на ринку праці під час війни представлені у табл. 2.

Основні напрямки підтримки МСП (малого та середнього підприємництва) охоплюють: грантові програми – фінансування для відкриття бізнесу, купівлі часток у нових компаніях, розвитку інновацій та технологій; фінансова та інфраструктурна підтримка МСП – надання кредитів під низькі відсотки, інвестиції в критичну інфраструктуру, створення нових робочих місць; навчання та перекваліфікація – програми професійної підготовки для підвищення конкурентоздатності українців на ринку праці.

Основними викликами релокації для бізнесу є: фінансові витрати, які покривають витрати на переїзд, житло та адаптацію працівників, а також додаткові витрати на легалізацію роботи в інших країнах (дозволи, податки, юридичні консультації); організаційні труднощі, пов'язані з координацією релокації

За рівнем кваліфікації			За характером зайнятості		За територіальною ознакою	
висококваліфікований (ІТ, медицина, фінанси)	середньокваліфікований (логістика, виробництво)	низькокваліфікований (будівництво, сільське господарство)	формальний сектор (офіційне працевлаштування, контракти, податки).	неформальний сектор (нелегальна зайнятість, тіньова економіка).	регіональний ринок праці (міські та сільські регіони)	міжнародний ринок праці (трудова міграція)

Рис. 1. Види ринку праці в системі національної економіки

Джерело: власна розробка

Таблиця 2

Основні зміни на ринку праці під час війни

№ з/п	Зміни	Їх зміст
1	Скорочення зайнятості та зростання безробіття	– втрата робочих місць через руйнування підприємств, скорочення бізнесу; – закриття або релокація компаній у більш безпечні регіони; – проблеми з економічною активністю через логістичні труднощі та зниження попиту
2	Нестабільність доходів	– зниження зарплат у багатьох сферах, обмеження можливостей заробітку для самозайнятих осіб та малого бізнесу
3	Зміни у структурі зайнятості	– зростання попиту на військові спеціальності, збільшення вакансій у сфері оборони, безпеки, виробництва БПЛА; – зростання тіньової зайнятості, тобто неофіційної праці через неможливість оформлення трудових відносин; – дистанційна робота шляхом активного використання онлайн-формату у сфері ІТ, освіти, фінансів.
4	Трудова мобільність та міграція	– масова внутрішня міграція населення у більш безпечні регіони; – трудова міграція українців у Європу шляхом відтоку фахівців за кордон; – дефіцит кадрів у низці галузей через мобілізацію та міграцію.
5	Державна підтримка зайнятості	– програми компенсації зарплат для працевлаштування ВПО; – кредити та гранти для малого бізнесу (програма «єРобота»); – пільгове кредитування підприємств, що створюють нові робочі місця.

Джерело: власна розробка

та забезпечення стабільної роботи віддалених співробітників, а також відмінностями у правовому полі та регуляціях інших країн; ризики втрати персоналу, оскільки працівники можуть не повернутися до України, що створює розрив у кадровому забезпеченні. Також посилюється конкуренція з іноземними компаніями за українські таланти.

Релокація для бізнесу створює не тільки виклики, але і додаткові можливості: географічне розширення шляхом виходу на нові ринки разом із релокованими співробітниками, відкриття нових філій та міжнародних представництв; збереження кадрового потенціалу шляхом запобігання втраті цінних кадрів через виїзд за кордон, а також використання програм дистанційної або гібридної зайнятості; адаптація бізнес-моделі, орієнтованої на клієнтів-переселенців, які мають попит на українські товари та послуги, а також використання діджитал-рішень для підтримки зв'язку з аудиторією за кордоном. Ключовими інструментами для ефективної релокації є: фінансова підтримка та грантові програми шляхом використання міжнародних фондів для підтримки бізнесу та релокантів; юридична адаптація на основі консультацій щодо ведення бізнесу за кордоном, надання податкових пільг, взаємодії з державними структурами; технологічні рішення шляхом впровадження CRM-систем, автоматизації бізнес-процесів, використання хмарних сервісів для ефективної взаємодії з персоналом і клієнтами; освітні ініціативи шляхом навчання персоналу для роботи у міжнародному середовищі, підвищення кваліфікації, мовної підготовки.

Основними проблемами ринку праці України під час війни є:

- високий рівень безробіття як результат мобілізації та відтоку робочої сили через еміграцію. Це створює дефіцит кваліфікованих працівників та ускладнює відновлення виробничих потужностей;
- невідновлені підприємства. Багато підприємств не відновили свою діяльність, зокрема через руйнування, зміщення ринків збуту, та відсутність інвестицій. Це стримує створення нових робочих місць і погіршує ситуацію з зайнятістю;
- необхідність адаптації до нових умов. Важливим аспектом є інтеграція нових підходів до навчання, розвитку і підвищення кваліфікації працівників у нових умовах, що виникли після війни. Проблема полягає в тому, що значна частина людей потребує перепідготовки чи набуття нових навичок.

На ринку праці України існує певний дисбаланс між пропозицією та попитом на робочу силу. Тенденція до зниження кількості вакансій при зменшенні чисельності безробітних є парадоксальною, оскільки на перший погляд може здаватися, що ринок праці вирівнюється. Проте збереження дефіциту кваліфікованих кадрів є серйозним викликом для економіки.

Причини кадрового голоду та трудонадлишковості в сучасних умовах України у табл. 3.

Для вирішення кадрового голоду на ринку праці України необхідно реалізувати ряд заходів:

- підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів на основі програм перекваліфікації, зокрема для тих осіб, хто через мобілізацію або

Таблиця 3

Причини кадрового голоду та трудонадлишковості в сучасних умовах України

№ з/п	Причина	Потреби	Наслідки
1	Дефіцит кваліфікації	є потреба у висококваліфікованих працівниках, зокрема в технологічних, інженерних, медичних та інших сферах	ринок праці часто не може задовольнити цей попит через недостатню підготовленість робітників або відсутність специфічних навичок, що є необхідними для сучасних умов
2	Міграція робочої сили	із-за високої міграції українців за кордон через воєнний конфлікт або через економічні труднощі, багато кваліфікованих кадрів залишають країну	загострює дефіцит працівників у певних галузях, водночас на ринку залишається велика кількість незаповнених вакансій, які вимагають специфічних навичок
3	Неготовність роботодавців до зміни підходів	роботодавці намагаються залучити працівників через підвищення зарплат, але не мають відповідних механізмів для адаптації кваліфікації своїх кадрів або змін в організації праці	створює ситуацію, коли зарплати зростають, але кількість вакансій не збільшується відповідно до попиту
4	Трудові міграції всередині країни	релокація підприємств і працівників з тимчасово окупованих територій до центральних і західних областей країни створює нестабільність на місцевих ринках праці	у деяких регіонах спостерігається перевантаження, а в інших - кадровий голод
5	Зниження конкурентоспроможності серед місцевих працівників	у багатьох випадках співробітники не мають необхідних навичок чи готовності до змін, що ускладнює задоволення вимог роботодавців	залишки робочої сили не можуть покрити потреби певних секторів

Джерело: власна розробка

інші обставини втратив роботу. Перехід на нові професії, особливо у сфері інформаційних технологій та інженерії, дозволить значно збільшити кількість конкурентоспроможних працівників;

- розвиток цифрових навичок і навчання стає необхідним для великої кількості працівників для забезпечення їх відповідності вимогам сучасного ринку праці, оскільки він активно рухається в бік цифрових технологій;

- інвестування в трудову міграцію та робочу силу з інших країн дозволить тимчасово компенсувати кадровий дефіцит. Для задоволення кадрових потреб, зокрема в сільському господарстві, будівництві чи обслуговуванні, можна розглянути залучення робітників з інших країн;

- залучення внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які можуть стати важливою частиною робочої сили у нових регіонах. Створення умов для їх професійної адаптації та надання можливостей для перекваліфікації дозволить зменшити дефіцит робочої сили у цих регіонах;

- стимулювання бізнесу до адаптації до змін вимагає від роботодавців готовності інвестувати в розвиток своїх працівників, впроваджувати гнучкі моделі роботи та залучати нові кадри через модернізацію бізнес-процесів.

В умовах воєнного стану відбулися зміни секторальної структури ринку праці. Внаслідок війни певні галузі, як-от сільське господарство, будівництво, обробна промисловість, постраждали через знищення виробничих потужностей або втрату робочої сили. Водночас зростає попит на спеціалістів у сферах, що мають стратегічне значення під час війни, таких як: оборонна сфера – зокрема, військові інженери, технічні спеціалісти, ремонтники, логісти та інші фахівці; медична сфера – з огляду на величезні потреби в медичних працівниках, таких як хірурги, медсестри, анестезіологи, психологи тощо; ІТ-сфера та цифрові технології – зважаючи на інтенсивний розвиток цифровізації та онлайн-рішення в період війни.

Погоджуємося з Цимбалюк Г. С., Рихліцькою Н. В., що кадровий дефіцит справді є гострою проблемою для України [10, с. 5]. Причинами цього є: міграція за кордон і мобілізація, диспропорції між секторами, коли попит на певні спеціальності зростає, а пропозиція залишається обмеженою.

Міграція робочої сили, як у межах країни, так і за кордон, змінила структуру попиту на працю в різних регіонах. ВПО створюють нові виклики, зокрема: необхідність адаптації до нових місць проживання та працевлаштування, створення спеціальних програм підтримки, які допоможуть знайти роботу для переміщених осіб, перекваліфікація та забезпечення доступу до освіти та навчальних програм.

Зовнішня трудова міграція українців дійсно є важливим соціально-економічним явищем, яке має як позитивні, так і негативні наслідки для

України. Ви зазначили кілька ключових аспектів, які формують міграційні процеси та потребують відповідної державної реакції. Ось кілька додаткових думок і пропозицій щодо міграційної політики:

Бикова А. Л., Манжелій Д. В. роблять акцент на позитивних та негативних впливах трудової міграції [11, с. 375]. Позитивними наслідками є: здійснення грошових переказів через те, що міграція є одним із основних джерел валютних надходжень в Україну; використання професійного досвіду через повернення працівників з новими знаннями та навичками, що може сприяти розвитку економіки; зниження безробіття, оскільки виїзд громадян з країни може зменшити напругу на ринку праці. Негативні наслідками трудової міграції є: "витік мізків", оскільки міграція кваліфікованих кадрів послаблює національну економіку; демографічна криза, оскільки масова міграція призводить до скорочення чисельності населення працездатного віку; соціальна роз'єднаність обумовлена тривалою розлукою з родинами, що створює соціальні проблеми. Заходами для мінімізації негативних наслідків є:

- удосконалення міграційної політики шляхом розробки програм реінтеграції для тих, хто повертається до України після закордонного працевлаштування; надання державної підтримки в адаптації біженців і мігрантів, які повернуться після війни.

- забезпечення соціального захисту шляхом: установлення угод з приймаючими країнами щодо соціального забезпечення українських працівників, розробки програм для підтримки дітей трудових мігрантів;

- створення економічних стимулів для розвитку робочих місць і стимулювання підприємництва в Україні, зниження податкового навантаження для малого бізнесу та підприємців, які повертаються з-за кордону.

Особливо актуальним буде створення програм для повернення мігрантів і біженців після війни. Це включає не лише фінансову підтримку, а й психологічну допомогу, професійну переорієнтацію та можливості для освіти.

Для стабілізації ринку праці вкрай важливо відновлювати зруйновані підприємства та створювати нові робочі місця, що сприятиме залученню людей до продуктивної праці та зниженню рівня безробіття. Пріоритетними для відновлення мають бути: стратегічні підприємства в таких галузях, як сільське господарство, енергетика, транспорт, комунікації; розвиток секторів, що можуть забезпечити більш стійке економічне зростання в умовах війни, таких як ІТ, аграрний сектор, логістика.

Шляхами подолання дефіциту робочої сили є: розширення програм перекваліфікації через залучення працівників до нових секторів економіки через навчальні курси; мотивація для повернення мігрантів шляхом створення привабливих умов

для тих, хто виїхав за кордон; підтримка віддаленої зайнятості на основі зменшення регіональних диспропорцій шляхом розвитку дистанційної роботи; автоматизація та цифровізація шляхом зменшення потреби в кадрах у низькотехнологічних секторах.

В умовах війни виникає потреба в швидкому перенавченні та перекваліфікації трудових ресурсів. Важливо: створювати мобільні навчальні програми для людей, які потребують нових професій; акцентувати увагу на професіях, що мають попит у воєнний час і після відновлення країни; заохочувати організації та роботодавців до надання підтримки своїм працівникам через внутрішні програми навчання та професійного розвитку.

Мотивація працівників є критично важливою в умовах війни, особливо коли люди стикаються з великими труднощами, такими як стрес, невизначеність, недостатня зарплата та постійний ризик. Для забезпечення мотивації необхідно: застосовувати моделі мотивації, які вже успішно використовуються в розвинених країнах, адаптуючи їх до місцевих умов, зокрема до специфіки праці в умовах кризи; враховувати нові потреби працівників, такі як гнучкість робочого часу, дистанційна робота, додаткові соціальні гарантії, психологічна підтримка; забезпечувати належний рівень оплати праці, що повинна відповідати вимогам стабільності та інфляційним процесам.

Для підтримки підприємств в умовах війни уряди можуть запропонувати пільгові кредити, податкові пільги та інші стимули для відновлення виробництва та створення нових робочих місць. Важливо забезпечити максимально зручний доступ до цих ресурсів для малого та середнього бізнесу.

Цифрові технології можуть значно покращити управління ринком праці, зокрема: автоматизація процесів пошуку роботи та подачі вакансій через спеціалізовані онлайн-платформи; використання аналітики для точного прогнозування потреби в різних професіях у післявоєнний період; впровадження онлайн-курсів для перекваліфікації та підвищення кваліфікації.

В умовах воєнного стану змінюється структура попиту на професії в умовах війни. Зокрема, зріс попит на такі спеціальності: оборонна промисловість – виробництво зброї, дронів, бронезилових; будівельна галузь – відновлення інфраструктури, житла; логістика та транспорт – постачання гуманітарної допомоги, військових вантажів; IT-сектор – кібербезпека, програмування, онлайн-сервіси; медицина – лікарі, військові медики, реабілітологи; сільське господарство – виробництво продовольства в умовах блокади. Натомість відбувається скорочення попиту на професії у сфері туризму, готельно-ресторанного бізнесу, роздрібно-торгівлі (непродовольчі товари), розважальної індустрії.

У 2022 році через повномасштабне вторгнення РФ відбувся найбільший за останні десятиліття потік біженців з України, що суттєво змінило структуру європейського ринку праці. Українці заповнили нішу, яка раніше була зайнята традиційними трудовими мігрантами, зокрема в таких секторах, як: будівництво (Польща, Німеччина, Чехія), Промисловість (країни Балтії, Польща, Словаччина). Українські емігранти – висококваліфіковані спеціалісти змогли працевлаштуватися у глобальних компаніях IT. Багато українців працюють у сфері обслуговування – готельно-ресторанний бізнес, догляд за людьми похилого віку. Однак статус українських біженців у ЄС відрізняється від традиційних трудових мігрантів. Багато з них мають тимчасовий захист, що дає можливість працювати без додаткових дозволів, але їхня подальша інтеграція залишається викликом.

Негативними факторами ринку праці, що впливають на економічний розвиток, є:

- високий рівень безробіття, що призводить до зменшення податкових надходжень і зростання соціальних витрат;

- масова трудова міграція, що призводить до «відтоку мозків» і зменшення трудового потенціалу країни. Виїзд кваліфікованих фахівців за кордон призводить до втрати конкурентоспроможних кадрів через демографічні зміни;

- неформальна зайнятість, наслідком якої є тінізація економіки, втрата державного контролю над трудовими ресурсами, відсутність соціальних гарантій у неофіційно працевлаштованих;

- дисбаланс між попитом і пропозицією обумовлює недостатню кількість кваліфікованих фахівців у стратегічних галузях;

- структурні диспропорції, викликані дефіцитом кваліфікованих кадрів у технологічних галузях і надлишком робочої сили у традиційних секторах (сільське господарство, промисловість);

- низька продуктивність праці через відставання у впровадженні інновацій та цифрових технологій, недостатнє фінансування освіти та підготовки кадрів;

- втрата кваліфікованих кадрів через мобілізацію та міграцію;

- скорочення інвестицій у створення робочих місць;

- нестабільність економічної ситуації та низька платоспроможність підприємств.

Ключовими викликами кадрового забезпечення національної економіки є:

- дефіцит робочої сили, обумовлений масовою міграцією кваліфікованих кадрів за кордон, втратою працездатного населення через бойові дії та мобілізацію, відтоком молоді та зменшенням кількості студентів у професійно-технічних закладах;

- невідповідність між попитом і пропозицією через: брак спеціалістів у стратегічних галузях

(будівництво, енергетика, оборонна промисловість), зниження попиту на фахівців у сферах, що зазнали найбільших втрат (туризм, роздрібна торгівля, сфера послуг);

– зміна структури зайнятості через: поширення дистанційної роботи та гіг-економіки, пере-кваліфікацію працівників та потребу у швидкому навчанні новим навичкам; розвиток самозайнятості та малого підприємництва.

Висновки.

1. Військовий стан в Україні суттєво змінив структуру, динаміку та особливості ринку праці. Відбулися значні трансформації у зайнятості, попиті на робочу силу, мобільності працівників. Основні зміни на ринку праці під час війни: скорочення зайнятості та зростання безробіття, нестабільність доходів, зміни у структурі зайнятості, трудова мобільність та міграція, державна підтримка зайнятості.

2. Основними проблемами ринку праці України під час війни є: високий рівень безробіття як результат мобілізації та відтоку робочої сили через еміграцію, невідновлені підприємства, необхідність адаптації до нових умов. Викликами релокації для бізнесу є: фінансові витрати, організаційні труднощі, ризики втрати персоналу. Додатковими можливостями є: географічне розширення шляхом виходу на нові ринки; збереження високого рівня кадрового потенціалу, використання програм дистанційної або гібридної зайнятості; адаптація бізнес-моделі, орієнтованої на клієнтів-переселенців.

3. На ринку праці України існує певний дисбаланс між пропозицією та попитом на робочу силу. Для усунення причин кадрового голоду та труднонадлишковості, а також для досягнення стабільності на ринку праці в сучасних умовах України необхідно забезпечити гармонійну взаємодію між навчанням, адаптацією та розширенням можливостей для робочої сили, а також зробити акцент на поліпшенні конкурентоспроможності працівників.

4. Перспективами відновлення ринку праці є: залучення інвестицій у післявоєнне відновлення, повернення фахівців з-за кордону після стабілізації ситуації, розвиток нових напрямків (відновлення інфраструктури, військові технології, цифровізація). Ключовими завданнями держави та бізнесу на ринку праці у системі національної економіки є підтримка зайнятості, пере-кваліфікація працівників, розвиток стратегічно важливих секторів.

5. Забезпечення стабільності та розвитку ринку праці в умовах війни потребує застосування комплексного підходу, який поєднує підтримку соціально вразливих груп населення, відновлення ключових економічних секторів, підвищення кваліфікації робочої сили, а також ефективне управління мотивацією праці.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування шляхів відновлення ринку праці національної економіки у післявоєнний період.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тульчинський Р. В., Тульчинська С. О., Кириченко С. О. Макроекономічні зміни на ринку праці, викликані воєнними діями на території України. *Economic synergy*. 2022. Iss. 3. С. 6–16.
2. Чернявська Ю. Б., Головаш Б. Е. Макроекономічні аспекти розвитку національного ринку праці під час воєнного стану. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2024. № 1. С. 109–117.
3. Кулицький С. Дослідження на базі ресурсів наукової бібліотеки проблем українських вимушено переміщених осіб-біженців і ринку праці за умов повномасштабної воєнної агресії Росії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 145–161.
4. Кримова О. С. Трансформації ринку праці в умовах воєнного часу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 150–156.
5. Петренко В. С., Мельникова К. В., Петренко Д. О. Аналіз впливу воєнного стану на ринок праці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2023. Вип. 48. С. 36–42.
6. Донкоглова Т. О. Вплив монетарної політики в період правового режиму воєнного стану на ринок праці в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, вип. 1. С. 47–53.
7. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану й напрями його розвитку в післявоєнний період. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 2. С. 7–29.
8. Кордас А. Р., Продіус Ю. І. Стратегічний менеджмент підтримки міжнародних релокантів вітчизняними підприємствами як інструмент тренд аналізу міжнародного ринку праці в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 11. С. 123–125.
9. Мантур-Чубата О. С., Ваганова Л. В. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. № 2. С. 81–87.
10. Цимбалюк Г. С., Рихліцька Н. В. Економічний аналіз сучасного стану ринку праці в Україні. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 1. С. 1–7.
11. Бикова А. Л., Манжелій Д. В. Сучасні передумови зовнішньої трудової міграції українців. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 371–377.

REFERENCES:

1. Tulchynskiy R. V., Tulchynska S. O., Kyrychenko S. O. (2022) Makroekonomichni zminy na rynku pratsi, vyklykani voennymy diiamy na terytorii Ukrainy. [Macroeconomic changes in the labor market caused by military actions on the territory of Ukraine]. *Economic synergy*, no. 3, pp. 6–16. (in Ukrainian)
2. Cherniavska Yu. B., Holovash B. E. (2024) Makroekonomichni aspekty rozvytku natsionalnoho rynku pratsi pid chas voiennoho stanu. [Macroeconomic aspects of the development of the national labor market during martial law]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 1, pp. 109–117. (in Ukrainian)
3. Kulytskyi S. (2023) Doslidzhennia na bazi resursiv naukovoi biblioteki problem ukraïnskykh vymusheno

peremishchenykh osib-bizhentsiv i rynku pratsi za umov povnomasshtabnoi voiennoi ahresii Rosii. [Research based on the resources of the scientific library of the problems of Ukrainian forcibly displaced refugees and the labor market under the conditions of full-scale military aggression of russia]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, no. 67, pp. 145–161. (in Ukrainian)

4. Krimkova O. S. (2023) Transformatsii rynku pratsi v umovakh voiennoho chasu. [Labor market transformations in wartime conditions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 6, pp. 150–156. (in Ukrainian)

5. Petrenko V. S., Melnykova K. V., Petrenko D. O. (2023) Analiz vplyvu voiennoho stanu na rynek pratsi Ukrainy. [Analysis of the influence of martial law on the labor market of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : Ekonomichni nauky*, no. 48, pp. 36–42. (in Ukrainian)

6. Donkohlova T. O. (2023) Vplyv monetarnoi polityky v period pravovoho rezhymu voiennoho stanu na rynek pratsi v Ukraini. [The influence of monetary policy during the legal regime of martial law on the labor market in Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, vol. 8(1), pp. 47–53. (in Ukrainian)

7. Honcharuk I. V., Tomashuk I. V. (2023) Rynek pratsi v Ukraïni v umovakh voiennoho stanu y napriamy yoho rozvytku v pisliavoiennyi period. [The labor

market in Ukraine under martial law and directions of its development in the post-war period]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 2, pp. 7–29. (in Ukrainian)

8. Kordas A. R., Prodius Yu. I. (2023) Stratehichniy menedzhment pidtrymky mizhnarodnykh relokantiv vitchyznianymy pidpriemstvamy yak instrument trend analizu mizhnarodnoho rynku pratsi v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. [Strategic management of support of international relocators by domestic enterprises as a tool for trend analysis of the international labor market in the conditions of martial law in Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 11, pp. 123–125. (in Ukrainian)

9. Mantur-Chubata O. S., Vahanova L. V. (2022) Rynek pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. [The labor market of Ukraine under martial law]. *Ekonomika i rehion*, no. 2, pp. 81–87. (in Ukrainian)

10. Tsybaliuk H. S., Rykhliutska N. V. (2025) Ekonomichniy analiz suchasnoho stanu rynku pratsi v Ukraini [Economic analysis of the current state of the labor market in Ukraine]. *Sotsialnyi rozvytok: ekonomiko-pravovi problemy*, no. 1, pp. 1–7. (in Ukrainian)

11. Bykova A. L., Manzhelii D. V. (2024) Suchasni peredumovy zovnishnoi trudovoi mihratsii ukraintsiv [Modern prerequisites of foreign labor migration of Ukrainians]. *Ekonomichniy prostir*, no. 189, pp. 371–377. (in Ukrainian)